

Жабборова Дилафруз Содик қизи

ҚАЙТА ИШЛАШ САНОАТИ КОРХОНЛАРИНИ КЛАСТЕР ТИЗИМИ АСОСИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ

Аннотация: ушбу мақолада қайта ишлаш саноати корхоналарини кластер тизими асосида ривожлантириш, кластер тизимининг иқтисодий самарадорлиги, ривожланган хорижий давлатлар тажрибасини амалиётга татбиқ этиш, қайта ишлаш саноати корхоналарида иқтисодий самарадорликни ошириш ҳамда кластер тизимига асосланган инновацион бошқарув жараёнини такомиллаштириш масалалари бўйича илмий асосланган тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар. кластер, қайта ишлаш саноати, иқтисодий самарадорлик, хорижий тажриба, инновацион бошқарув, қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат, корхона.

Бугунги кунда мамлакатимизда озиқ-овқат маҳсулотларини етиштириш, уларни сақлаш, қадоқлаш ҳамда энг муҳими қайта ишлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Инсоният борки, ҳар доим озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёж юқори ҳисобланди. Бугунги кунда халқ истеъмолининг энг асосий бирламчи маҳсулотларидан бири сифатида қайта ишлаш саноати корхоналари томонидан қайта ишланиб истеъмолга етказиб берилаётган маҳсулотлар саналади. Ривожланган давлатларда ҳам қайта ишлаш саноати корхоналари томонидан маҳсулотларини қайта ишлаш, кластер тизими асосида ривожлантириш ва инновацион бошқарувга асосланган янгича ёндошувлардан самарали фойдаланиш орқали қайта ишлаш корхоналарини иқтисодий самарадорни оширишга эришиб келмоқда.

Муҳтарам, Президентимиз томонидан мамлакатимизда 2020-2030 йилларга мўлжалланган қишлоқ хўжалигини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқилганлиги ҳам, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва уларни қайта ишлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга қаратилган янги имкониятлар эканлигидан далолат беради.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги Фармонига кўра, қуйидагилар Стратегияни амалга оширишнинг устувор йўналишлари этиб белгилансин:

озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлигини таъминлаш ва истеъмол рационини яхшилаш, талаб этиладиган миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари етиштиришни назарда тутувчи озиқ-овқат хавфсизлиги давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини харид қилиш ва сотишда бозор тамойилларини кенг жорий этиш, сифат назорати инфратузилмасини ривожлантириш, экспортни рағбатлантириш, мақсадли халқаро бозорларда рақобатбардош, юқори қўшилган қийматли қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат товарлари ишлаб чиқаришни назарда тутувчи қулай агробизнес муҳитини ва қўшилган қиймат занжирини яратиш;

қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат тармоғини модернизациялаш, диверсификация қилиш ва барқарор ўсишини қўллаб-қувватлаш учун хусусий инвестиция капитали оқимини қўпайтиришни назарда тутувчи соҳада давлат иштирокини камайтириш ва инвестициявий жозибадорликни ошириш механизмларини жорий қилиш;

ер ва сув ресурслари, ўрмон фондидан оқилона фойдаланишни назарда тутувчи табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштириш;

қишлоқ хўжалигида давлат бошқаруви тузилмасини реструктуризация қилиш ва янада ривожлантиришни назарда тутувчи бошқарувнинг замонавий тизимларини ривожлантириш;

фермер хўжаликлариди меҳнат унумдорлигини ошириш, маҳсулот сифатини яхшилаш, юқори қўшилган қиймат яратишга қаратилган тармоқ дастурларини ишлаб чиқиш орқали давлат харажатлари самарадорлигини ошириш ва босқичма-босқич қайта тақсимлаш;

қишлоқ хўжалигида илмий-тадқиқот, таълим ва маслаҳат хизматларининг ишлаб чиқариш билан интеграциялашган билим ва маълумотларни тарқатишнинг самарали шакллари қўллашни назарда тутувчи илм-фан, таълим, ахборот ва маслаҳат хизматлари тизимини ривожлантириш;

қишлоқ жойларини мувозанатли ва барқарор тараққий эттиришга кўмаклашишни назарда тутувчи қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш дастурларини амалга ошириш;

замонавий ахборот технологияларини кенг жорий этиш орқали статистик маълумотларни тўплаш, таҳлил қилиш ва тарқатишнинг ишончли услубларини жорий этишни назарда тутувчи тармоқ статистикасининг шаффоф тизимини яратиш¹ каби устувор масалалар келтириб ўтилган.

Бундан кўринадики, мамлакатимиздаги қайта ишлаш корхонларини кластер тизими асосида ривожлантириш корхоналардаги мавжуд технологиялар ва ишлаб чиқариш имкониятларидан самарали фойдаланиш ҳамда кластер тизими иштирокчиларини ўзаро ҳамкорликни таъминлаш, иқтисодий сарадорликни янада оширишда муҳим ўрин тутуди.

Қайта ишлаш корхоналарини кластер тизими асосида ривожлантиришнинг яна бир жиҳати шундаки, у ўз атрофида бир нечта қишлоқ хўжалик корхоналарининг молиявий, техник-технологик инновацион ва меҳнат ресурсларини бир жойга мужассам этган ҳолда ишлаб чиқаришни умумий самарадорлигини таъминлаш имкониятини вужудга келтиради.

Қишлоқ хўжалиги ва агросаноат мажмуасида кластерларни ташкил этиш, унинг иқтисодий самарадорлигини ошириш, кластерларни ривожлантириш борасида кўплаб илмий тадқиқот ишлари амалга оширилган. Жумладан, Агро-озик овқат маҳсулотларини кластерлаш борасида хорижий тадқиқотчилардан бири П.Мухсинованинг тадқиқотларига кўра, ҳудудлардаги енгил саноатга ихтисослашган корхоналарни кластер ёндошуви асосида ривожлантириш² борасида изланишлар олиб борган.

Ўзбекистонда ҳам кластер тизимини ривожлантириш бўйича кўплаб иқтисодчи олимларимиз тадқиқот ишларини олиб борган. Жумладан, Т.Т.Жўраев ва М.Э.Ҳамидовлар агросаноат кластерларининг иқтисодиётдаги аҳамияти, Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги тараққиётида агросаноат кластерларининг тутган ўрни, ўзига хос хусусиятлари ва ривожлантириш йўналишлари³ бўйича изланишлар олиб боришган.

Юқорида келтирилган хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг илмий-тадқиқот ишларида асосан қишлоқ хўжалигида кластер тизимини ривожлантириш, кластер тизимининг иқтисодий ва инновацион жиҳатлари ҳамда такомиллаштириш масалалари ўрганилган бўлиб, қайта ишлаш корхоналарининг ўзига хос хусусиятларини

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853-сонли Фармони.

² Мухсинова Парвина Абдулқосимовна “Развитие легкой промышленности региона на основе кластерного подхода” (на материалах Согдийской области Республики Таджикистан) Диссертация, Душанбе-2020 йил.

³ Т.Т.Жўраев ва М.Э.Ҳамидов. Ўзбекистонда агросаноат кластерларининг ривожланиши ва уларнинг қишлоқ хўжалиги тараққиётида тутган ўрни. “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 2, апрель, 2019 йил 3-бет.

ҳисобга олган ҳолда етарлича ўрганилмаган. Бизнинг тадқиқотларимизда, айнан қайта ишлаш корхоналарини кластер тизими асосида модернизациялаш ҳамда иқтисодий самарадорлигини ошириш бўйича илмий ва амалий аҳамиятга эга бўлган тавсиялар ишлаб чиқилган.

Шуни таъкидлаш лозимки, қайта ишлаш йўналишида фаолият юритаётган корхоналарни кластер тизими асосида ривожлантиришда бир қатор камчиликлари мавжуд, жумладан:

қайта ишлаш саноати корхоналарида кластер тизимидан самарали фойдаланиш бўйича аниқ тизим шаклланмаган. Масалан, Германия давлатида қайта ишлаш саноати корхоналарини аниқ бошқарув тизими мавжуд бўлиб, бизда эса қайта ишлаш саноати корхоналарини бошқаришда аниқ тизим ривожланмаган;

маҳсулотни саралаш, қадоқлаш, қайта ишлаш ва экспорт қилиш бўйича агрологистика марказлари ташкил этилишига қарамасдан, қайта ишлаш саноати корхоналарида кластер тизимини ривожланмаётганлиги, фақатгина йирик корхонларда фаолият юритаётганлиги кластер тизимини такомиллаш-маётганлигини кўрсатиб беради;

кластер тизимида маҳсулот етиштирувчилар, қайта ишловчилар ва бошқа йирик корхоналар ўртасидаги ўзаро ташкилий-иқтисодий ва ҳуқуқий муносабатларнинг етарли даражада мукамал эмаслиги ва уни такомиллаштириш зарурлиги ҳал қилиниши лозим бўлган

энг муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Юқоридаги кўрсатиб ўтилган камчиликларни ўз вақтида бартараф этилиши қайта ишлаш саноати корхоналаридаги иқтисодий самарадорликни оширишга хизмат қилади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, юқори даражада инновацион-иқтисодий самара берадиган кластер фаолиятини ташкил этиш учун унда фаолият кўрсатувчи интеллектуал салоҳиятли кадрларни танлаш ва ҳар бир лавозимга тажрибали мутахассис ходимларни тайинлаш ҳамда келгусида уларни мунтазам равишда малакасини ошириб бориш ҳам энг муҳим аҳамият касб этади.

Қайта ишлаш саноати корхоналарини кластер тизими асосида ривожлантиришда қуйидаги асосий тамойилларга асосланиши керак деб ҳисоблаймиз, жумладан:

- хорижий давлатлар тажрибасидаги инновацион янгиликларни кенг жорий қилиш орқали кластер тизимини барқарор ривожланишини таъминлаш;
- кластер фаолиятида иштирок этувчи субъектлар ўртасидаги ташкилий-иқтисодий муносабатларни мувофиқлаштиришда барча ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш босқичларда тенг адолатли ўзаро фойдалилик тамойилларига асосланган яхлит ҳамкорлик тизимини жорий этиш;
- қайта ишлаш саноати корхоналарида иқтисодий самарадорликни оширишда юқорида кўрсатиб ўтилган омилларни амалиётга кенг татбиқ этишдан иборатдир.

Юқорида келтирилган тавсияларни амалиётга жорий этилиши натижасида, қайта ишлаш саноати корхоналарида кластер тизимини ривожлантиришнинг янги инновацион-иқтисодий имкониятлари юзага келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5853-сонли Фармони.

2. Мухсинова Парвина Абдулкосимовна “Развитие легкой промышленности региона на основе кластерного подхода” (на материалах Согдийской области Республики Таджикистан) Диссертация, Душанбе-2020 йил.

3. Т.Т.Жўраев ва М.Э.Ҳамидов. Ўзбекистонда агросаноат кластерларини ривожланиши ва уларнинг қишлоқ хўжалиги тараққиётида туган ўрни. “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. № 2, апрель, 2019 йил 3-бет.

4. Машарипов, В. У., Мирвалиева, Н. Р., & Абдуллаев, У. М. (2023). Местный иммунитет и специфическая сенсibilизация к антигенам бактерий у больных тонзиллитом. Science and Education, 4(2), 392-400.

5. Abdurakhimova, P. D. THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF BANKING INNOVATIONS'IMPACT ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRIES.